

Riksförbundet för barn, unga  
och vuxna med intellektuell funktionsnedsättning, FUB

**REMISSVAR**  
**2020-06-24**

Handläggare: Julia Henriksson

**Socialdepartementet**  
S2020/00202/SOF

## **Remissvar SOU 2020:01 – Översyn av yrket personlig assistent**

**Riksförbundet FUB** är en intresseorganisation som arbetar för att barn, ungdomar och vuxna med utvecklingsstörning ska kunna leva ett gott liv. Vi är cirka 26 500 medlemmar i lokalföreningar runt om i landet. Personer med utvecklingsstörning och deras anhöriga är medlemmar i FUB liksom många andra som delar vår grundsyn.

### **Sammanfattning av FUB:s synpunkter**

Riksförbundet FUB tillstyrker i huvudsak de förslag som lämnas, men menar att åtgärderna är otillräckliga för att komma tillrätta med utmaningarna i yrket.

Det är viktigt att representanter för assistansanvändarna involveras i arbetet med utbildnings- och kunskapsmaterial, liksom vid kartläggningen av det förhöjda timbeloppet och de ”vårdnära” arbetsuppgifterna.

Riksförbundet FUB vill också lyfta upp att utgångspunkten för de personliga assistenternas arbete är att den assistansberättigade får leva som andra, ”att leva i gemenskap med andra som andra” (Bengt Nirje). Därför är frågor om LSS, etik, rättigheter och människovärde viktiga i utbildnings- och kunskapsmaterialet.

Riksförbundet FUB:s slutsats av utredarens kartläggning är att insatsen personlig assistans är underfinansierad. För att förslagen till åtgärder ska få genomslag behövs en översyn av nivån på schablonbeloppet. Den bör ta höjd för en högre kvalitet i assistansen och koppla till de utvecklingsområden som utredningen föreslår.

## **Kommentarer till utredningens kapitel**

### 2. Yrket personlig assistent – bakgrund, mål och reglering

FUB instämmer i utredningens bakgrundsbeskrivning, men vill påminna om den historiska bakgrunden till reformen. För FUB är detta ett perspektiv som behöver finnas med som utgångspunkt för yrket personlig assistent. Inför att personlig assistans skulle införas var det inte självklart att personer med intellektuell funktionsnedsättning skulle omfattas, men efter påverkansarbete inkluderades FUB:s medlemmar.

Reformen innebär en revolution för personer med stora funktionsnedsättningar, som tidigare varit hänvisade till det stöd som givits på institutioner. Att skiljas från sitt naturliga livssammanhang, familj, geografisk bostadsort och leva sina liv tillsammans med andra på olika typer av institutioner/vårdhem. Dessa institutioner präglades av ett medicinskt omhändertagande i en tidsanda där människor med funktionsnedsättningar, inte minst intellektuella, betraktades som oförmögna att lära och utvecklas. De råd som föräldrar oftast fick var att glömma sitt barn och lämna det till en institution, vilket skulle vara det bästa för barnet ifråga. Det innebär ett liv utanför samhällsgemenskapen.

### 3. Om de personliga assistenterna

FUB bejakar det etiska och filosofiska perspektivet på yrket som assistenternas utsagor visar. Det handlar om att vara någon som gör skillnad för en annan människa. Att se sig själv som en servicegivare och ett hjälpmedel för tillgänglighet. En viktig personlig egenskap för en personlig assistent är den egna förmågan att stå tillbaka och låta en annan person vara viktig, att kunna lyssna och följa den andres önsknings, istället för att själv dominera och fatta beslut utifrån sina egna referensramar.

FUB menar att personlig assistans innebär att makt har omfördelats till den enskilde assistansberättigade och utgår från hans självbestämmande. Därför ser arbetet för personliga assistenter olika ut.

### 4. De personliga assistenternas arbetsgivare

FUB instämmer i att genomförandeplanerna ska kunna innehålla beskrivningar av arbetsuppgifter, men de måste också vara balanserade och flexibla för att inte motverka assistansanvändarens rätt att själv styra sitt liv.

FUB noterar att utredningen pekar på att nivån på schablonersättningen har betydelse för assistenternas villkor. I förlängningen innebär det att det blir svårt för de personliga assistenterna att få bättre villkor utan uppräknings av schablonbeloppet.

### 5. Arbetsuppgifter och kompetensbehov

FUB instämmer i att det är bra att arbetsuppgifterna definieras tydligare. Samtidigt är det angeläget att stor försiktighet ska råda vid en eventuell insnävning av arbetsuppgifterna. Varje assistansanvändares liv är unikt och därför kommer det även fortsättningsvis att vara stor spridning på vad assistenter ska utföra för arbetsuppgifter.

FUB håller med om att arbetsuppgifterna ska utföras så att de anpassas/utgår ifrån mottagarens individuella behov/önskemål och utformas så att insatserna stärker de assistansberättigades förmåga att leva ett gott liv.

FUB noterar att utredningens undersökningar visar att nära tre fjärdedelar av alla assistenter har arbetsuppgifter som innebär att bistå vid kommunikation med andra. Assistenters förmåga till samspel, kommunikation i alla dess former och att kunna tänka sig in i en annan människas behov och önskemål är viktiga delar. För att utveckla dessa kompetenser och färdigheter – särskilt i relation till assistansanvändare med omfattande funktionsnedsättningar - behövs resurser för en längre introduktion, kompetensutveckling, utbildning och handledning/fördjupning.

## 6. Utbildning för personliga assistenter

FUB instämmer i att det är vanskligt att sätta upp generella kompetenskrav för arbetet som personlig assistent. Utbildning och handledning ska ges utifrån den enskilde assistansanvändarens krav på kvalitet i assistansen och vara skräddarsydd efter just hens önskemål och behov.

FUB vill lyfta fram att det finns väl beprövade och framgångsrika modeller för arbetsledning för assistansanvändare och deras assistenter där personen har en intellektuell funktionsnedsättning.

FUB vill också betona att etik och människosyn, liksom funktionshinderpolitik och LSS, är angelägna inslag i olika utbildningsinsatser. Vi vill också peka på att en utbildning bör innehålla praktiska frågor, som till exempel hur man kan hantera att samhället inte är tillgängligt på det sätt som det borde. Hur kan man göra när det inte finns tillgång till handikappanpassade toaletter, hur deltar man i friluftaktiviteter som att sova i tält när man samtidigt behöver andningsstöd med tillgång till el, hur kan man agera när man möter fördomar och attityder som är nedlåtande eller exkluderande som exempelvis ”det är väl ingen idé”, ”varför ska hen göra det, det har hen ingen glädje av”.

## 7. Arbetsvillkor och arbetsmiljö för personliga assistenter

FUB menar att för att utveckla arbetsmiljön är det klokt att samtidigt prata assistansmiljö, så att hela assistansen förankras i värderingar och förhållningssätt som stämmer för assistansanvändaren.

FUB instämmer i de nackdelar som finns med jourtjänstgöring och kvarbeordning och menar att det är viktigt att förstå hur komplext schemaläggning och tjänsteomfattning kan vara. Det handlar bland annat om Försäkringskassans regler om arbetstid, hur jourtid ska räknas och om arbetstidslagen.

Som exempel kan en FUB-medlem med omfattande funktionsnedsättning vara beviljad assistans dygnet runt, förutom på den dagliga verksamheten på dagtid. Vid jourtjänstgöring på nätterna får assistenterna inte arbeta mer än ett visst antal nätter per månad. Konsekvensen blir schemaläggning med få timmar på dagtid på vardagar, en hög andel kvälls- och helgtjänstgöring och ett maxtak för antalet pass med jour per månad. Detta är bakgrunden till att få assistenter arbetar heltid. Det är helt enkelt omöjligt att få till heltidstjänster.

## **FUB:s synpunkter på förslagen**

### Förslag 1: Uppdrag till Socialstyrelsen att ta fram ett nationellt digitalt utbildnings- och kunskapsmaterial

FUB tillstyrker att Socialstyrelsen får i uppdrag att ta fram ett utbildnings- och kunskapsmaterial och vill betona vikten av att det utgår från den värdegrund som reformen personlig assistans vilar på. Det ska också innehålla metoder som stimulerar till reflektion, dialog och lärande kopplat till det egna arbetet.

FUB menar att det är viktigt att framtagande av materialet görs i nära samverkan med representanter för assistansanvändarna. Det finns annars en risk att utbildningarna domineras av ett vårdperspektiv, istället för utifrån hur den enskilde önskar leva sitt liv och upprätthålla sin livskvalitet.

Det är angeläget att utgå ifrån den särskilda kunskap som assistansanvändare kan ha om att leva med sina funktionsnedsättningar. Anhörigas ofta samlade kunskap över lång tid ska också tas till vara och vara naturliga inslag i utbildning och fördjupning för personliga assistenter.

FUB vill att kunskapsmaterialet kompletteras med material kopplat till den speciella situationen att arbeta i någon annans hem. Ett sådant arbetsmaterial kan också utvecklas för assistansanvändare, så att förståelsen ökar och arbetsmiljöns/assistansmiljöns kvalitet utvecklas för alla. Det kan aldrig vara avsikten med personlig assistans att den enskildes hem ska gå i riktningen att bli en institution eller vårdmiljö.

### Förslag 2: Kartlägg hur det förhöjda timbeloppet används

FUB instämmer i förslaget, men vill att det i kartläggningen också ska ingå hur Försäkringskassans praxis för att bedöma rätt till förhöjt belopp har förändrats över tid. Vår erfarenhet är att denna bedömning snävas in och det blir allt svårare att få ett förhöjt belopp och ett tillräckligt förhöjt belopp.

FUB menar att det är viktigt att representanter för assistansanvändarna deltar i uppdragets utformning. Förhöjd timersättning är en unik möjlighet att skapa individualiserade utbildningsinsatser i olika assistanser, utifrån assistenters behov och användares komplexa funktionsnedsättningar. Ett förslag kan vara att samla erfarenheter från assistansanvändare som haft förhöjt belopp och lära av deras erfarenheter.

### Förslag 3: Kartlägg hur ”vårdnära” uppgifter tas om hand inom personlig assistans.

FUB tycker att här finns många oklarheter. Uttrycket ”vårdnära” uppgifter kommer ur ett omvårdnadsperspektiv. För människor som inte behöver assistans är det självklart att ta sina mediciner själv eller sätta på ett plåster vid behov. Om man behöver hjälp med sin måltid via knapp är man inte en patient utan en människa som äter via knapp. För den enskilde assistansanvändaren är det angeläget att stöd inte byråkratiseras i olika organisationer med bristande samverkan och koordination som följd. Därför ska personliga assistenter kunna utföra den typen av hälsovårdande uppgifter.

Syftet med personlig assistans innebär en helhetssyn där den enskilde inte behöver stycka upp sin vardag och bli beroende av när olika insatser kan göras. Denna kvalitet är viktig att bevara, även för en person med exempelvis en flerfunktionsnedsättning med stora medicinska behov. Att erfa

helhet och möjligheter är förenat med goda levnadsvillkor, att erfara möjligheter och frihet hör ihop med människans grundläggande upplevelse av hälsa.

#### Förslag 4: Ta fram ett kunskapsstöd för "vårdnära" uppgifter.

FUB instämmer i behovet av kunskapsstöd om egenvård och hälso- och sjukvård på delegation. Samtidigt undrar FUB vad utredningen menar med att kunskapsstödet ska underlätta för assistenter, assistansanvändare och assistansanordnare att förstå vilka regler som gäller. Vilka regler är det?

FUB:s uppfattning är att den enskilde tar hand om sin hälsa, följer läkares och andras ordinationer angående läkemedelsanvändning, träning med mera. När personliga assistenter ger assistansanvändaren stöd för att genomföra sådana uppgifter behåller assistansanvändaren sin möjlighet att leva som andra. Vi menar att assistenten ska medverka i egenvård, träning, habilitering etc. på det sätt som den enskilde önskar. Då kan den enskilde faktiskt leva som andra.

FUB anser också att det är viktigt att man tar ett helhetsgrepp om egenvård och hälso- och sjukvård på delegation. FUB anser därför att man bör invänta resultatet av den pågående statliga utredningen "Stärkt rätt till personlig assistans för stöd vid egenvård, vid tillsyn samt för barn" (Dir. 2020:3) innan man går vidare i arbetet.

#### Förslag 5: Låt de privata arbetsgivarna ta över sjuklönekostnaden från kommunerna.

FUB instämmer i förslaget att arbetsgivaren ska betala sjuklön. Det är viktigt att villkoren för assistenter jämföras med villkoren för andra arbetstagare. Det kommer även att öka vikten av ett förbyggande systematiskt arbetsmiljö/ assistansmiljöarbete.

FUB ser samtidigt en risk att kostnaderna för sjuklön kommer att innebära att förutsättningarna för att upprätthålla kvaliteten i assistansen ytterligare försämras. Det kan även försvåra för små assistansbolag att kunna vara kvar på marknaden. De 3 kronor som schablonbeloppet föreslås höjas med räcker inte.

#### Förslag 6: Ställ krav på kollektivavtalsliknande förhållanden

FUB tillstyrker kravet att personliga assistenter ska erbjudas kollektivavtal. Samtidigt är det viktigt att se över de villkor som staten har för att betala ut assistansersättning, som försvårar möjligheten till kollektivavtal med likvärdig anställningstrygghet jämfört med övriga arbetsmarknaden.

FUB vill i sammanhanget betona vikten av att uppföljning av kravet på kollektivavtalsliknande förhållanden utformas på ett sätt som förhindrar att den enskilde påverkas negativt. En kontroll får inte leda till att den enskilde står utan personlig assistans eller blir återbetalningsskyldig för redan utförd assistans där assistansanordnaren brustit i sina åtaganden.

#### Förslag 7: Se över om hushållslagen behöver anpassas

FUB instämmer i förslaget.

## **Kommentar gällande de ekonomiska ramarna för yrket**

FUB instämmer i utredarens slutsats att de ekonomiska villkor som staten och kommunerna sätter upp för att bedriva assistansverksamhet påverkar assistenternas arbetsförhållanden. Visserligen har utredningens uppdrag inte varit att titta på finansieringen, men mycket i utredarens kartläggning tyder på att insatsen personlig assistans är underfinansierad.

Personliga assistenter har inte haft någon större löneutveckling över tid. De flesta anställda har timlön. Det finns tydliga löneskillnader mellan privat och offentlig sektor. Kommunala personliga assistenter har högre lön, samtidigt som kommunernas kostnader för utförande av statligt beslutad assistans inte täcks av den statliga assistansersättningen. Kollektivavtalen på området avviker kraftigt från lagstiftningen i ”arbetsgivarvänlig” riktning enligt utredaren.

FUB:s tolkning är att schablonbeloppet är för lågt och inte möjliggör en normal löneutveckling i takt med ökad erfarenhet och kompetens. Ersättningen har länge urholkats eftersom den räknas upp mindre än de kollektivavtalade löneökningarna. Låg uppräkningsgrad av schablonen innebär en risk för försämrade villkor. Enligt arbetsgivarorganisationen KFO har timersättningen sänkts de senaste sju åren i relation till lön- och annan kostnadsutveckling med ungefär 25 kronor per assistanstimme.

**Riksförbundet FUB föreslår därför att det görs en genomgripande översyn över nivån på schablonbeloppet.** Den bör ta höjd för en högre kvalitet i hela assistansen och särskilt koppla till de utvecklingsområden som utredningen pekar på med bland annat ökad introduktion och utbildning av personliga assistenter.

**FUB vill även se en översyn av hur schablonbeloppet ska beräknas.** Det kan finnas skäl att ha en differentierad timersättning utifrån de olika behoven som finns inom olika assistanser.

För Riksförbundet FUB



.....  
**Harald Strand**

Förbundsordförande

Riksförbundet för barn, unga och vuxna med intellektuell funktionsnedsättning, FUB